

Kateřina Mrůzková

Ostravská univerzita

katerina.mruzkova.s01@osu.cz

ORCID: 0009-0005-0529-417X

JAZYKOVÁ KRAJINA CHAŁUPEK¹

Linguistic Landscape of Chałupki

Summary

The first part of this article introducing the concept of the linguistic landscape, then focusing on the history of Chałupki, especially its connection with the Czech Republic. The second part of the article is devoted to empirical research. The subject of the empirical research are mainly the communicates in the Czech language that appeared in the village. The collected materials are divided into two categories – *top-down* and *bottom-up* signs. The space is also devoted to the analysis of the empirical materials collected by the author during field research conducted from March to August 2024.

Keywords: linguistic landscape, Czech language, communications, Polish-Czech borderland

Cílem tohoto článku je analýza jazykových komunikátů obsahujících sdělení v českém jazyce a vyskytující se ve veřejném prostoru příhraniční obce Chałupki. České nápisy v polské příhraniční obci budou analyzovány synchronně na základě empirických materiálů získaných terénním výzkumem, jenž probíhal od března do května roku 2024. Předmětem terénního výzkumu byly pouze psané jazykové komunikáty, na nichž se objevuje český jazyk. Samozřejmě by bylo možné rozšířit výzkumné pole také o audiální (zvukové) jazykové komunikáty – ty se v bádané oblasti objevují převážně v podobě živé komunikace – nejčastěji se jedná o dialog

¹ Článek vznikl v rámci řešení vědeckého projektu „Jazyková krajina na pozadí multietnicity česko-polského pohraničí / Linguistic Landscape in the Context of Multiethnicity in the Czech-Polish Borderland” (SGS10/FF/2024).

českých klientů s polskými prodejci – jenže pro svou nestálost a nahodilost jsou obtížně zachytitelné. Většinu výzkumného materiálu tvoří nápisy ve veřejném prostoru nebo nápisy viditelné z veřejnosti přístupné oblasti. Výjimkou jsou komunikáty umístěné v okolí zámku, které jsou sice na soukromém pozemku, přístup k nim však není veřejnosti nijak omezen.

Jazyková krajina

Člověk snadno podlehne myšlence, že prostředí, ve kterém se pohybuje denně a které dobře zná, ukrývá před svými obyvateli jen málo tajemství (pokud vůbec nějaká)².

Jednou z relativně novějších větví výzkumu jazyka a jeho fungování v běžném životě jeho uživatelů je výzkum jazykové krajiny – dále jen JK (ang. *linguistic landscape*³). V dnešním světě jsme obklopeni jazykovými znaky (dopravní značení, reklamy, letáky, billboardy, plakáty, vývěsky obchodů, restaurací a institucí a v neposlední řadě také graffiti), na jejichž přítomnost jsme si kvůli jejich hojnému výskytu, zejména v městské krajině, zvykli natolik, že je často přehlízíme. Tyto specifické jazykové komunikáty utvářející obraz našeho nejbližšího okolí o nás, o společnosti, která je produkuje a pro níž jsou nejčastěji produkovány, mohou mnohé prozradit. Jsou odrazem kultury dané společnosti, jejích vztahů s jinými kulturami, jejích názorů a v neposlední řadě mohou vypovídat o etnické rozmanitosti daného místa.

Pojem *linguistic landscape* byl poprvé⁵ použit v publikaci *Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality*⁶ kanadských lingvistů Rodrigua Landryho a Richarda Bourhise v roce 1997. Landry a Bouris v ní JK definují jako⁷:

² J. Blommaert, *Jazyková krajina jako kronika complexity*, Praha 2022, s. 9.

³ Jak upozorňují Diana Stolac a Jim Hlavač, v odborných pracích zaměřujících se na výzkum JK je možné se setkat také s anglickým označením *linguistic cityscape*. Toto označení se vztahuje k městské krajině, která je v porovnání s vesnickou jazykovou krajinou bohatší. Označení *linguistic cityscape* tedy precizuje pojem *linguistic landscape*, ale občas jsou tyto pojmy užívány jako ekvivalenty. D. Stolac, J. Hlavač, *A linguistic landscape of Rijeka*, Rijeka 2021, s. 14.

⁴ K. Mrůzková, V. Wachowska, *Czeskie komunikaty handlowe w polskim krajobrazie językowym*, „*Studia Slavica*” 2024, vol. 28, no. 2, s. 160.

⁵ B. Góral, *Czym jest pejzaż językowy (linguistic landscape)?*, „*Investigationes Linguisticae*” 2011, vol. 24, s. 42.

⁶ R. Landry, R. Bourhis, *Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality. An Empirical Study*, „*Journal of Language and Social Psychology*” 1997, vol. 16, s. 23–49.

⁷ Veškeré překlady zde uváděných citací ze zahraničních zdrojů přeložila autorka tohoto článku.

Jazyk veřejných dopravních značek, reklamních billboardů, názvů ulic, místopisných názvů, obchodních nápisů a veřejných nápisů na vládních budovách společně vytváří jazykovou krajinu daného území, regionu nebo městské aglomerace⁸.

JK je možné zkoumat z mnoha perspektiv a různými výzkumnými metodami z oborů jako například: jazyková politika, sociolingvistika, translatologie, ekolingvistika, antro-po-lingvistika, onomastika, sémiotika, teorie komunikace, jazykové plánování, folkloristika, historie, geografie, právo aj⁹.

Odborných textů, které by se věnovaly polsko-české/česko-polské JK vzniklo doposavad jen několik. JK polsko-českého pohraničí v oblasti severovýchodních Čech a jihozápadního Polska se zabývají zejména Anna Karmowska¹⁰ a Magdalena Steciąg¹¹, které se ve svých pracích zároveň věnují tématu polsko-české dvojjazyčnosti. Před rokem vyšla publikace v polském jazyce Andrzej Charciarek¹². Charciarek se ve své monografii zabývá stylistickými a pragmatickými aspekty (většinou) jednojazyčných nápisů objevujících se ve veřejném prostoru, analyzuje styly jednotlivých nápisů a porovnává české a polské vžité standardy pro jednotlivé styly textů. Na katedře slavistiky Ostravské univerzity proběhl v letošním roce v rámci studentské grantové soutěže výzkum JK Ostravy a jejího okolí (srov. Bogoczová¹³, Drapa¹⁴, Muryc¹⁵, Mrůzková

⁸ R. Landry, R. Bourhis, *Linguistic Landscape ...*, s. 25.

⁹ J. Muryc, *Polština v jazykové krajině ostravské ZOO*, „*Studia Slavica*” 2024, vol. 28, no. 1, s. 58.

¹⁰ A. Karmowska, *Krajobraz językowy polsko-czeskiego pogranicza jako przestrzeń dyskursu wielojęzyczności — analiza tablic informacyjnych z sektora publicznego*, „*Acta Universitatis Lodzensis. Folia Linguistica*” 2019, vol. 53, s. 55–66; A. Karmowska, *Krajobraz językowy polsko-czeskiego pogranicza: przypadek czeskiego Adrŕpach i Polskiego Karłowa (ujęcie porównawcze)*, „*Studia Slavica*” 2019, vol. 23, no. 2, s. 157–169.

¹¹ M. Steciąg, A. Karmowska, *Wielojęzyczność zrównoważona? Krajobraz językowy polsko-czeskiego pogranicza w ujęciu ekolingwistycznym (przypadek Dusznik Zdroju i Hronova)*, „*Slavia Occidentalis*” 2019, vol. 76, no. 1, s. 145–156; M. Steciąg, A. Karmowska, *Lingua materna, lingua receptiva, lingua franca, multilingual franca? The landscape of polish-czech borderland from the perspective of sustainable multilingualism*, „*Darnioji daugiakalbystė / Sustainable multilingualism*” 2020, vol. 16, s. 21–38.

¹² A. Charciarek, *Polskie i czeskie napisy publiczne. Stylistyka i pragmatyka*, Katowice 2023.

¹³ I. Bogoczová, *Cieszyn i Český Těšín. Oblicza dwujęzyczności po polskiej i czeskiej stronie granicy*, „*Studia Slavica*” 2024, vol. 28, no. 1, s. 41–56.

¹⁴ P. Drapa, *Dwujęzyczne nazewnictwo na liniach kolejowych na Zaolziu w Republice Czeskiej*, „*Studia Slavica*” 2024, vol. 28, no. 1, s. 155–126.

¹⁵ J. Muryc, *Język polski w krajobrazie językowym Ostrawy*, „*LingVaria*” 2024, vol. 19, no. 2, s. 103–115; J. Muryc, *Polština v...*

a Wachowska¹⁶). JK Ostravy se stala předmětem výzkumů i dalších badatelů Ostravské univerzity – Jaroslava Davida¹⁷, Terezy Klemensové¹⁸, Přemysla Máchy¹⁹. Tématu JK se v obecné teoretické rovině se věnovala například Bogumiła Góral²⁰.

Chalupki

Obec Chalupki se nachází ve Slezském vojvodství v okrese Ratiboř v obci Křižanovice a podle aktuálních dat ze sčítání lidu v roce 2021 čítala obec 1621 obyvatel²¹. Chalupki se rozprostírají na historickém území Horního Slezska a sousedí s českým městem Bohumín, přičemž hranici mezi nimi tvoří řeka Odra, a dále pak s českou obcí Šilheřovice a bývalým dvorem Paseky. Od poloviny 19. století Chalupki obývali především dělníci. Po druhé světové válce se značná část obyvatelstva odstěhovala do Německa. Současní obyvatelé obce jsou tak z větší části pováleční přistěhovalci. Do prosince 2007, kdy Polsko a Česká republika vstoupily do schengenského prostoru, se v Chalupkách nacházel velký hraniční přechod. Dnes jej připomínají pouze vybydlené a chátrající budovy bývalé celnice²².

Svůj dnešní název dostaly Chalupki teprve v roce 1945, kdy je převzala polská správa. Do té doby nesla obec název Annaberg, přičemž pouze jedna její část, přesněji oblast mezi železniční stanicí a Pasekami, byla nazývána Stare Chalupki²³.

¹⁶ K. Mrůzková, V. Wachowska, *Czeskie komunikaty...*, s. 159–175.

¹⁷ J. David, *Delimitative Function of Place Names in the Linguistic Landscape – as Illustrated with Examples from the Cities of Prague and Ostrava (Czech Republic)*, „Linguistica” 2019, vol. 67, no. 1, s. 5–14.

¹⁸ J. David, T. Klemensová, *Mnohost v jazykové krajině – od morfologie přes gramotnost k diskuzím o vizuálním smogu*, „Od textu k překladu” 2020, vol. 14, no. 2, 6–15.

¹⁹ J. David, P. Mácha, *Názvy míst: paměť, identita, kulturní dědictví*, Brno 2014.

²⁰ B. Góral, *Czym jest...*

²¹ *Wiesz Chalupki w liczbach*, https://www.polskawliczbach.pl/wiesz_Chalupki_krzyzanowice_slaskie [13.10.2024].

²² K. Kotas, *Chalupki – z historie obce*, přel. Jaroslav Radimersky, „Hlučínsko: vlastivědný časopis Muzea Hlučínska” 2022, vol. 12, no. 2, s. 20.

²³ *Ibidem*.

Historie Chalupek je úzce spjata s historií sousedního Bohumína, především s bohumínským hradem²⁴, vedle nějž časem vznikl statek a stavení určené pro sloužící. Celý majetek neměl právní status vsi, byl tzv. stavovským panstvím, a byl nazýván *Schloss Oderberg*. V roce 1823 vyčlenil tehdejší majitel panství Josef Dittrich malou část, z níž byla formálně vytvořena samostatná ves Annaberg. „Tímto názvem byly již od přelomu 17. a 18. století označovány nedaleko bohumínského zámku stojící domy pro zámecké sloužící a čeled' – v okamžiku oddělení vsi se staly jejím centrem“²⁵.

Panství *Schloss Oderberg* za dobu své existence náleželo mnoha šlechtickým rodům, které byly svým majetkem provázány s obcemi tvořícími dnešní Hlučínsko. Hrad a okolní usedlosti byly v 17. století, v souvislosti s výsledky třicetileté války, přenechány hraběcímu rodu Henckelů von Donnersmark, který v okolí hradu založil park a hrad přestavěl na barokní palác. V letech 1844 až 1938 patřil zámek i s panstvím vídeňské rodině Rothschildů, kteří si mimo jiné nechali přestavět zámek v nedalekých Šilheřovicích. V roce 1938 bylo panství zkonfiskováno Třetí říší. V roce 1942 získala panství od státní pokladny vdova po německém důstojníkovi, hraběnka von Rothkirch und Panthen, která jej vlastnila až do roku 1945. V současnosti je zámek vlastnictvím v obci Křižanovice – ta ho pronajímá soukromému subjektu provozujícímu v něm restauraci a hotel²⁶.

Význam obce a její rozvoj ovlivnila výstavba železniční tratě spojující Chalupeki s Ratiboří a Kandřínem, ta byla dokončena v roce 1847. V roce 1849 byl vybudován železniční most, díky němuž došlo ke zřízení spojení s Bohumínem, které poskytlo možnost poprvé cestovat vlakem z Berlína do Vídně. Umístění pohraniční železniční stanice v Chalupkách vedlo k výraznému rozvoji obce²⁷.

Poté, co město v polovině 19. století získalo železniční spojení, stoupla jeho role jako lokálního dopravního centra – také pro okolní vsi, které později vytvořily Hlučínsko. Pro mnoho těchto vsí byl Annaberg nejbližší železniční stanicí. Právě z ní se lidé často vypravovali do okresní Ratiboře nebo dále do světa: za nákupy, za vzděláním, na návštěvy, na cestu k vojenské jednotce a do války²⁸.

²⁴ První zmínka o hradu je v listině knížete Jana I. Ratibořského z roku 1373, přičemž z dokumentu vyplývá, že hrad existoval již za panování ratibořského knížete Leška (1306–1336); *Ibidem*.

²⁵ K. Kotas, *Chalupeki...*, s. 20

²⁶ *Ibidem*, s. 20–21.

²⁷ *Ibidem*, s. 21.

²⁸ *Ibidem*.

V roce 1852 byl otevřen cukrovar a lihovar, následně také cihelna. Počet obyvatel se několikanásobně zvýšil²⁹, zejména přílivem dělníků, celníků a železničních úředníků. Tento nárůst přispěl k otevření školy v roce 1878, do níž docházely i děti z nedalekých Antošovic a Pasek. Stejně rychle se obec rozvíjela i ve dvacátých a třicátých letech 20. století. Kontakty mezi Chaľupkami a obcemi na Hlučínsku probíhaly zejména v době, kdy je neoddělovala státní hranice a všechny se nacházely v ratibořském okrese.

V meziválečném období kontakty zesláblly, zato po druhé světové válce společně se změnou hranic a politického systému zcela utichly. Paradoxně právě v éře „bratrských socialistických států“ byly hranice střeženy nejpečlivěji. Jejich legální překročení bylo nejčastěji reglementováno propustkami, jejichž dostupnost byla pravidelně omezena. Vzájemné vztahy se začaly pomalu obrozovat po pádu starých režimů na přelomu osmdesátých a devadesátých let 20. století³⁰.

V současné době se ve vesnici, která čítá bezmála dva tisíce obyvatel, nachází šest obchodů s potravinami a mnoho míst, kde je možné koupit tabákové výrobky. Z těchto údajů je patrné, že obchody neslouží pouze místnímu obyvatelstvu. Jak z empirické části jistě vyplyne, jazyková krajina Chaľupek prozrazuje, na jakou klientelu jsou místní obchodníci orientováni. Převážná většina jazykových komunikátů, které vznikly z iniciativy soukromých subjektů, je buď jednojazyčná nebo dvojjazyčná, přičemž v nich převládají čeština a polština.

Češi to do Chaľupek nemají daleko – nejrychlejší cestou z Ostravy-Prívózu, díky spojení neplaceným úsekem dálnice D1, je možné překonat autem za bezmála dvanáct minut. I proto Chaľupki a sousední obce bývají častým cílem mnoha Čechů, kteří zde jezdí nejen za nákupem potravin, ale také za pohonnými hmotami nebo tabákovými výrobky. Právě tabákové výrobky jsou stále v přepočtu na českou korunu několikanásobně levnější.

Za nákupy do Polska

Pro Čechy obývající česko-polské příhraničí nikdy nebyly obchodní kontakty se severními sousedy ničím neobvyklým. Nejinak tomu je v případě Chaľupek a sousedního Hlučínska. Avšak v nedávné minulosti nastal v nákupní turistice

²⁹ Ze 164 v roce 1843, přes 328 v roce 1855, na 558 v roce 1871; *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*, s. 23.

boom – za nákupy do příhraničních polských měst a vesnic začali jezdit také Češi žijící mnohem dále od státních hranic.

Tento boom, který nutno dodat, již pozvolna upadá, měl několik příčin. Zásadní příčinou bylo posílení české koruny a oslabení polského zlotého. Jak ukazuje graf sestavený z údajů ČNB (viz graf 1), v prvním kvartále roku 2023 byl kurz polského zlotého nejnižší minimálně od roku 1997. Polský zlotý ve zmiňovaném období bylo možné koupit za méně než pět korun českých.

Graf 1³¹

Boom zaregistrovali také prodejci, kteří vítali rozšíření klientely například snahou o prolomení jazykové bariéry, jež je mezi uživateli češtiny a uživateli polštiny stále více patrná. Čím dále se vydáváme od hranic, tím méně se Češi s Poláky dorozumí a vice versa³². Jazyková bariéra je patrnější u mladší generace více než u té starší³³. A tak se proklientsky založení polští obchodníci učí české fráze, vytvářejí komunikáty v češtině a při platbě v hotovosti často přijímají – kromě místní měny – také české koruny³⁴.

³¹ Graf PLN / Kč od 4.1.1993 do 26.11.2024, ČNB, grafy kurzů měn, <https://www.kurzy.cz/kurzy-men/grafy/nr/CZK-PLN/od-4.1.1993/> [10.10.2024].

³² N. Vrablová, *Domluvíte se v Polsku česky? Raději mějte v záloze angličtinu*, <https://www.portalridice.cz/clanek/domluvite-se-v-polsku-cesky-radeji-mejte-v-zaloze-anglictinu> [10.10.2024].

³³ T. Sapkowská, *Polka: Proč s námi nemluvíte česky?*, https://www.lidovky.cz/cestovani/polka-proc-s-nami-nemluvite-cesky.A060529_104120_ln_ceskysok_hlm [10.10.2024].

³⁴ K. Mrůzková, V. Wachowska, *Czeskie komunikaty...*, s. 161–162.

Empirická část

Předmětem empirické části tohoto článku jsou observace a následující rozbor vizuálních jazykových komunikátů (zejm. takové komunikáty, které obsahují český jazykový kód), jež utvářejí JK Chałupek. Autorkou obrazového materiálu doplňujícího empirickou část je autorka tohoto článku. V následující empirické části tohoto článku se zaměříme na dvě kategorie jazykových komunikátů. Tyto kategorie se od sebe liší iniciátorem jazykového komunikátu. *Top-down* jsou komunikáty vznikající z iniciativy institucí. Takové mikrotexty, jestliže jsou vícejazyčné, bývají často díky předem stanoveným předpisům, jazykovému plánování a jazykové politice dané oblasti polyfonní – tzn. obsah sdělení je shodně vyjádřen alespoň ve dvou jazycích. Naopak *bottom-up* jsou takové mikrotexty, jež vznikají lidovou tvořivostí, impulz k jejich výrobě přichází nejčastěji z komerčního sektoru, komunitních skupin nebo ze strany jedinců, kteří je využívají k dosažení osobních zájmů. Komunikáty *bottom-up* mnohem rychleji reagují na aktuální situaci v dané oblasti, ale častěji jsou zapsány na méně kvalitních nosičích a jsou tak mnohem méně trvalé³⁵.

Top-down

Nápisy, které vznikly z iniciativy nějaké instituce, tzv. *top-down signs*, se ve zkoumané oblasti v jiném než polském jazyce, objevují zejména v okolí zámku a železniční stanice Chałupki. Není to nic neobvyklého, když vezmeme v potaz, že se jedná o zámek, jež býval v historii součástí českého území, a i dnes se nachází v těsné blízkosti státní hranice, a v případě železniční stanice Chałupki jde o první polskou stanici po překročení česko-polské hranice.

Zajímavostí jazykových komunikátů na železniční stanici je fakt, že z jazykových variací objevujících se na oficiálních informačních tabulích lze usuzovat, že komunikáty nebyly vytvořeny podle jednotného schématu, jež by jejich autorovi předepisovalo pevně stanovené jazykové variace, které se na takových

³⁵ D. Gorter, *Introduction: The Study of the Linguistic Landscape as a New Approach to Multilingualism*, „International Journal of Multilingualism” 2006, vol. 3, no. 1, s. 1–6; D. Gorter, *Foreword Signposts in the Linguistic Landscape*, [in:] *Linguistic Landscapes, Multilingualism and Social Change*, ed. C. Hélot, R. Janssens, C. Bagna, Frankfurt am Main 2012, s. 9–12.

cedulích mají objevit. A tak se na nástupišti v Čalupkách můžeme setkat s následujícími jazykovými kombinacemi:

polština – angličtina

Fotografie č. 1 představuje značení nacházející se před přechodem přes kolejiště *Przejdźcie przez tory / Strzeż się pociągu // Level crossing / Beware of trains*. Tento, stejně jako následující komunikát (fotografie č. 2) *Zakaz palenia / w tym papierosów elektornicznych / pod rygorem grzywny do 500 zł // No smoking, no vaping / Fine up to 500 PLN*, jsou navíc doplněny o zjednodušené nonverbální grafické znázornění toho, co je verbálně popsáno polyfonně ve dvou jazykových verzích.

Fotografie č. 1: autorčin fotoarchiv

Fotografie č. 2: autorčin fotoarchiv

U komunikátu zachyceného na fotografii č. 3 by bylo možné uznat, že není pouze dvoujazyčný, ale že je dokonce čtyřjazyčný. Slovo *information* se v této podobě objevuje hned ve čtyřech jazycích – v angličtině, dánštině, francouzštině a švédštině. Pokud by oba verbální komunikáty *informacja* / *information* byly zapsány velkými písmeny na počátku výrazu, tak aby byla dodržena formální editační shoda, mohli bychom slovo *Information* vnímat dokonce jako pěti-jazyčné – k výše jmenovaným jazykům by bylo možné přidat ještě němčinu.

Fotografie č. 3: autorčin fotoarchiv

polština – čeština

Ve zkoumané oblasti železniční stanice se nachází pouze jeden bilingvní komunikát (fotografie č. 4), který kombinuje polský a český (bylo by možné připustit i slovenský) jazyk. Jedná se o ceduli *wyjście* / *vychod*, jež navíc obsahuje pravopisnou chybu v české verzi – chybí zde diakritické znaménko nad písmenem „y“.

Fotografie č. 4: autorčin fotoarchiv

polština – němčina – čeština

Němčina na cedulích se zde objevuje pouze na tabulích označujících nástupiště a kolej. Pozoruhodná je v tomto případě také zvolená jazyková kombinace, do níž byl polský komunikát *peron* / *tor* přeložen – nenajdeme zde totiž anglickou

verzi, což je vzhledem k jiným zde se nacházejícím oficiálním komunikátům, tvořeným z velké části právě kombinací polština – angličtina, jevem minimálně zvláštním.

Fotografie č. 5 a 6 zachycují tu samou ceduli z obou stran – zajímalo nás, zda se chybný zápis slova *nástupiště* objevuje i na druhé straně. Objevuje. Z toho je možné usuzovat, že se jedná nejspíše o chybu autora, a ne o důsledek vandala³⁶, který mohl odlepit „ě“ na konci slova.

Fotografie č. 5: autorčin fotoarchiv

Fotografie č. 6: autorčin fotoarchiv

V železniční stanici Chalupek se nacházejí dvě nástupiště, proto nás zajímalo, zda i na ceduli označující druhé nástupiště se objevuje stejný chybný český zápis, jak tomu bylo v případě cedule u prvního nástupiště. Na této ceduli (fotografie č. 7 a 8) je již český zápis výrazu *nástupiště* správně (na obou stranách cedule).

Fotografie č. 7: autorčin fotoarchiv

Fotografie č. 8: autorčin fotoarchiv

³⁶ Ale připouštíme, že ani toto vysvětlení není nereálné – jen je potřeba dodat, že se jednalo o vcelku konsekventního vandala, neboť dbal o to, aby písmena „ě“ byla odstraněna na obou stranách této cedule.

Smíšené jazykové komunikáty mohou vypovídat o místě, v němž se objevují mimo jiné proto, že iniciátoři jejich vzniku předpokládali, že dané místo navštíví nejen místní, ale také turisté, kteří nutně nemusí ovládat oficiální jazyk země, v níž se takové komunikáty nacházejí. V tomto smyslu se nádraží v Chałupkách snaží být kosmopolitní. Problém ovšem nastává v komunikátech na silničním dopravním značení, které by nás měly k onomu vlakovému nádraží dovést – jedná se o jednojazyčné komunikáty v polském jazyce *Stacja PKP* (viz fotografie č. 9) a *Dworzec PKP* (viz fotografie č. 10), které kromě nejednotného pojmenování nádraží (*Stacja* a *Dworzec*) navíc obsahují zkratku *PKP* (v polštině *Polskie Koleje Państwowe*). Zkratka *PKP* je v českém jazyce nejčastěji spojována s „podpisovým kódem poplatníka“, jenž je občas možné najít na českých účtenkách.

Fotografie č. 9: autorčin fotoarchiv

Fotografie č. 10: autorčin fotoarchiv

Tento komunikační problém s jednojazyčností, a také i s falešnou ekvivalencí, by se dal snadno vyřešit dodáním piktogramu vlaku na dané dopravní značení – takové řešení bylo zvoleno například v několika případech Ratiboři (viz fotografie č. 11 a 12), která je od státních hranic mnohem vzdálenější než Chałupki. Ale i v Ratiboři se ve veřejném prostoru objevuje dopravní značení bez piktogramu vlaku (viz fotografie č. 13).

Fotografie č. 11: autorčin fotoarchiv

Fotografie č. 12: autorčin fotoarchiv

Fotografie č. 13: autorčin fotoarchiv

Pozoruhodný je fakt, že v Chałupkách se nachází i dopravní značení, které v sobě mísí verbální a nonverbální znaky – konkrétně jde o svislé dopravní směrové značení odbočky na autobusové nádraží (viz fotografie č. 14), přičemž je nutné dodat, že autobusové nádraží v Chałupkách neobsahuje žádnou mezinárodní linku, nemá proto mezinárodní charakter tak jako železniční stanice.

Fotografie č. 14: autorčin fotoarchiv

Druhým zástupcem jazykových komunikátů, které vznikly oficiální cestou, objevujícím se v obci Chałupki je kovová informační tabule *Krzyżanowice / Powiatowy System Informacji o Atrakcjach / Kulturowych na Ziemi Raciborskiej*, která – podle informací umístěných na jedné její straně – vznikla v rámci projektu

Okresní systém informací o kulturních atrakcích ratibořského kraje, jenž byl realizován v období let 2007-2013 v Regionálním operačním programu slezského vojvodství. Ve zkoumané oblasti byla zaznamenána pouze jedna takováto informační tabule, a to na volně přístupném prostranství zámku v Chałupkách. Obě strany tabule mají jiný obsah, tedy liší se od nádražních informačních cedulí, ale na rozdíl od nich je zde patrná pevně daná struktura – všechny komunikáty se objevují v jazykových variacích v posloupnosti: polština – angličtina – němčina – čeština a jsou polyfonní. Na jedné straně tabule se na větší části nachází mapa ratibořského okresu s vyznačenými kulturními atrakcemi. Pod mapou a její legendou jsou uvedeny stručné informace k vybraným místům. Na druhé straně tabule se nacházejí fotografie, o poznání delší text pojednávající jak o samotné Ratiboři, tak i o pamětihodnostech v celém okrese. V dolní části zadní strany jsou umístěny informace o projektu, v jehož rámci tato tabule vznikla. Zajímavostí je, že nikde není uveden autor překladu.

Posledními zástupci jazykového komunikátu kategorie *top-down* ve zkoumané oblasti, které bychom zde chtěli zmínit, jsou dvě informační cedule nacházející se v blízkosti bývalé celnice a před zámkem v Chałupkách. Cedule jsou součástí polsko-českého / česko-polského cyklo projektu *Szlak Górnej Odry / Stezka horní Odry*.

Obě cedule obsahují téměř shodné komunikáty jak v polském, tak i v českém jazyce. Nelze říci, že by tyto cedule byly plně polyfonní, neboť obě v českém překladu obsahují informace, které jejich polské ekvivalenty postrádají. Konkrétně se jedná v případě cedule *CENTRUM GÓRNEJ ODRY / CENTRUM HORNÍ ODRY* o poslední větu:

Centrum powstało w budynku byłego przejścia granicznego Chałupki – Bogumin
– v polském jazyce;

Je to přímo symbolické, protože centrum vzniklo v budově bývalého hraničního přechodu
Chałupki – Bohumín – v českém jazyce.

V případě informační cedule *PAŁAC W CHAŁUPKACH / ZÁMEK V CHAŁUPKÁCH* se od sebe liší předposlední věty:

Zamek pełni dziś funkcję hotelu z restauracją – v polském jazyce;

Zámek dnes plní funkci hotelu s restaurací a může být i zastávkou na trase cyklistické
výpravy – v českém jazyce.

V obou výše zmíněných příkladech došlo ze strany překladatele k amplifikaci, tj. rozšíření cílového textu o dodanou informaci. Můžeme jen spekulovat, jaké okolnosti překladatele vedly k volbě právě této překladatelské strategie, a proč ji užil zrovna v daných větách.

Bottom-up

Mikrotextů, které vznikly z komunikační potřeby soukromých osob, tzv. *bottom-up signs*, je možné ve zkoumané oblasti v jiném než polském jazyce, najít daleko více než *top-down* komunikátů. Důvodů, proč tomu tak je, najdeme mnoho – ekonomičnost, efektivita, rychlost tvorby a s tím související přesnější zacílení na danou klientelu (resp. na jazykový kód, který tato klientela používá). Ruku v ruce s výše jmenovanými přednostmi *bottom-up* komunikátů přicházejí ale také i jejich nevýhody – nižší jazyková úroveň v cílovém jazyce, nižší kvalita materiálu nosiče jazykového komunikátu a v neposlední řadě i jejich nestálost. O nestálosti vypovídá nemnoho cedulí ve zkoumané oblasti, které kvůli nevhodně zvoleným materiálům, na něž byly zapsány, neodolaly okolním vlivům počasí (viz fotografie č. 15 a 16).

Fotografie č. 15: autorčin fotoarchiv

Fotografie č. 16: autorčin fotoarchiv

Nejčastějším typem jazykového komunikátu ve zkoumané oblasti jsou cedule místních prodejců. Zajímavostí je, že se na nich v Chałupkách neobjevují jiné jazyky než polština a čeština. Obsah a forma jazykových komunikátů objevujících se ve veřejném prostoru Chałupiek nám mohou zodpovědět otázku – Co zde Češi nejčastěji kupují?³⁷

Tabákové a nikotinové výrobky

Jak jsme již zmínili v teoretické části článku, cena tabákových výrobků je v Polsku znatelně nižší než v Česku – český spotřebitel ušetří někdy v průměru až 400 korun na kartonu cigaret³⁸. V poslední době je možné v Chałupkách pozorovat trend budování nových prodejních prostor určených k prodeji pouze tabákových výrobků. Nezřídka takové prostory jsou označeny českým jednojazyčným komunikátem³⁹.

Fotografie č. 17: autorčin fotoarchiv

Fotografie č. 18: autorčin fotoarchiv

Fotografie č. 19: autorčin fotoarchiv

³⁷ K. Mrůzková, V. Wachowska, *Czeskie komunikaty...*, s. 163.

³⁸ M. Petr, *Poláci drtí trh s tabákem. Lidé nakupují za hranicemi a státní pokladna přichází o miliardy korun*, https://www.lidovky.cz/byznys/cigarety-polsko-dan-dph.A230915_120712_In_ekonomika_hud [13.10.2024].

³⁹ K. Mrůzková, V. Wachowska, *Czeskie komunikaty...*, s. 163–164.

Fotografie č. 20: autorčin fotoarchiv

U výše představených mikrotextů týkajících se prodeje tabákových výrobků je zajímavé, že některé z nich jsou z ortografického hlediska napsány správně, jiným zase shodně chybí diakritické znaménko nad druhým „a“ ve slově *tabak* (viz fotografie č. 17 a 19). Další zajímavostí je také mísení jazykových kódů v případě nápisu vyobrazeného na fotografii č. 20. Vedle českého nápisu *TABÁK & CIGARETY* je uvedeno také polské *Hurt & Detal*, které česky hovořícímu klientovi neřekne vůbec nic, neb se tato slova, ani slova jim podobná, nenacházejí v české slovní zásobě⁴⁰.

Vybavení domu a zahrad

V Chalupkách se nenachází žádný velký obchodní dům s nábytkem – pouze projektové kanceláře nebo showroomy. Polští prodejci vědomi si faktu, že Chalupki jsou první polskou obcí, kam Češi po překročení hranic vjedou, umísťují své cedule a billboardy s českými komunikáty u cest. Zajímavostí na těchto mikrotextech najdeme hned několik. Tak například na fotografii č. 21 zobrazující banner prodejce/výrobce nábytku na míru se český komunikát nachází pouze v prvním řádku. Tento banner je umístěn na fasádě domu (ul. Bogumińska) stojícího poblíž světelné křižovatky – mohou jej zaregistrovat přijíždějící jak ze Starého Bohumína, tak i z dálnice D1 nebo z města Bohumín. České *NÁBYTEK NA MÍRU* je navíc z formálního hlediska mnohem větší než zbylé mikrotexty v polském jazyce – jeho funkcí je tedy rychle zaujmout třemi slovy (tzn. bez zbytečného přehlcení textem) potencionálního českého klienta čekajícího v autě na křižovatce na změnu světelné signalizace⁴¹.

⁴⁰ Ibidem, s. 164.

⁴¹ Ibidem.

Fotografie č. 21: autorčin fotoarchiv

Z obsahového i formálního hlediska jsou zajímavým úkazem komunikáty na budce (viz fotografie č. 22 a 23), v níž (s největší pravděpodobností) je možné si objednat plastová okna a dveře a specifické hliníkové výrobky. Na čelní straně tohoto stavení, nad jeho střechou, je umístěn český nápis *Plastová okna a dveře*. Jeho polský ekvivalent se nachází na boční straně na kratší tabuli a je napsán menším písmem. Tato skutečnost může svědčit například o tom, že cílem zde sídlící firmy/prodejeje je především zaujmout česky mluvícího klienta⁴². Další zajímavostí je rozdílnost obsahů českých komunikátů – největší nápis na střeše v češtině sice láká ke koupi oken a dveří, menší cedule v češtině umístěna vlevo od vstupních dveří (viz fotografie č. 23), ovšem okna v nabídce uvedené okna nemá. Český komunikát je z jazykového hlediska v pořádku až na spojení *Hliníkový výrobce*. Přídavné jméno hliníkový specifikuje materiál, z něž bylo vyrobeno to, k čemu se přídavné jméno odkazuje – tedy pokud bychom chtěli být pedantičtí, mohli bychom si komunikát vyložit jako „výrobce z hliníku“, což s největší pravděpodobností nebylo záměrem překladatele/autora textu. A přitom k naprosté bezchybnosti stačilo tak málo – nahradit slovo *výrobce* slovem „výrobky“ (přičemž by bylo nutné změnit také koncovku přídavného jména). Poslední pozoruhodností je zde mísení jazykových kódů na jedné tabuli. Přesněji jde o fakt, že výrobce cedule nechal přeložit nebo sám přeložil pouze část nápisu, zbytek ponechal v polštině.

⁴² Ibidem, s. 165.

Fotografie č. 22: autorčin fotoarchiv

Fotografie č. 23: autorčin fotoarchiv

Pohonné hmoty

V Chalupekách se nachází jedna čerpací stanice, která je umístěna v těsné blízkosti výše zmiňované světelné křižovatky u příjezdu z Česka. Polská síť čerpacích stanic se během rekonstrukce čerpacích stanic rozhodla informovat polskou i českou klientelu o tom, že i v době rekonstrukce je možné nakoupit v prodejně čerpací stanice (viz fotografie č. 24).

Fotografie č. 24: autorčin fotoarchiv

Tento banner, který nutno podotknout se již na čerpací stanici z důvodu ukončení rekonstrukce nenachází⁴³, zaujme zejména porovnáním obsahů komunikátů v obou jazykových kódech. Pomineme-li „nadpis“ odlišující se od zbytku sdělení větším písmem, tučným zvýrazněním a plnou polyfonií sdělení, na první pohled upoutá naši pozornost kvantitativní nesoulad mezi délkou sdělení v polštině a v češtině. Je evidentní, že český komunikát je mnohem bohatší než sousední polský. Pokud bychom se na tyto komunikáty podívali ze stylistického hlediska, dojdeme k závěru, že komunikace s českým příjemcem je mnohem zdvořilejší než komunikace s příjemcem polským.

Již na prvním řádku vidíme, že se prodejce českému zákazníkovi omlouvá, kdežto polský příjemce se jen suše dozvídá, že je *SKLEP CZYNNY!* Bohatší na odlišnosti je věta na druhém a třetím řádku. Polsky mluvící příjemci se z ní dozví pouze to, že je *DOSTĘPNA PEŁNA / OFERTA GASTRONOMICZNA!*, kdežto český příjemce se může dočíst *NON-STOP NABÍZÍME / VEŠKERÉ DALŠÍ ZBOŽÍ I OBČERSTVENÍ*. Na tomto komunikátu je z translátologického i formálního hlediska zajímavá ještě jedna věc – česká věta není zakončena vykřičníkem, jak tomu je v případě polské věty, ale pouze tečkou. Těžko soudit, zda se jedná o cílenou změnu interpunkčního znaménka, nebo pouze o chybu z nepozornosti. Poslední věta představuje celkem běžný překladatelský problém mezi češtinou a polštinou. Polské *ZAPRASZAMY!*, které se používá velice často zejména v případě obchodních komunikátů nebo obdobné „zapraszam(y) ponownie“ nejčastěji užívané v mluvené podobě, se v českém úzu objevuje mnohem méně. V tomto případě je ale překlad *VÍTEJTE!* zvolen vcelku dobře (kdyby tam nebyl vůbec, ničemu by to nevadilo)⁴⁴. V blízkosti čerpací

⁴³ Fotografie byla pořízena dne 26. března 2024.

⁴⁴ K. Mrůzková, V. Wachowska, *Czeskie komunikaty...*, s. 165–166.

stanice se nachází zahradnictví, které před vstupem do prodejny umístilo ceduli pouze v českém jazyce (viz fotografie č. 25). Na jejich ceduli je také patrná snaha stůj co stůj přeložit polský výraz „zapraszamy“. Zde by ale bylo na místě zvážit, jestli vůbec je nutné slovo překládat, neb dost často jej zakrývají odložené krabice a není tedy vidět. Překlad výrazu „zapraszamy“ na české *ZVEME!* tady navíc na českého příjemce působí bez přivlastňovacího zájmena „VÁS“ mnohem toporněji než výše zmíněný překlad *VÍTEJTE!*

Fotografie č. 25: autorčin fotoarchiv

Spotřební zboží

Mikrotexty v českém jazyce vytvářejí především menší prodejci. Supermarkety náležící nějakému řetězci své komunikáty ponechávají v polštině. Velkým prodejcům se nejspíše finančně nevyplatí překládat billboardy a reklamní letáky do češtiny, které jsou navíc obměňovány zhruba jednou týdně. Kdežto malí prodejci si v případě prodeje spotřebního zboží našli rychlý, levný, a dokonce i ekologický způsob, jak pohotově informovat českého klienta o své nabídce. Nejčastěji tak tito malí prodejci volí nosiče, které mohou použít více než jednou, jako např. černé vývěsné tabule, na něž ručně napíší aktuální komunikát (viz fotografie č. 26 a 27)⁴⁵.

⁴⁵ Ibidem, s. 166.

Fotografie č. 26: autorčin fotoarchiv

Fotografie č. 27: autorčin fotoarchiv

Z důvodu špatné čitelnosti komunikátů na těchto dvou tabulích se nechceme pouštět do jazykové analýzy, jak tomu bylo v přechozích případech⁴⁶. V tomto případě je pozoruhodnější formální zápis cen. Zápis cen v českých korunách uvedený pod názvy produktů je ve srovnání se zápisem cen v polských zlotých několikanásobně větší. Velmi pravděpodobně, i s přihlédnutím k české jednojazyčnosti panující v zápise komunikátů na těchto tabulích, tak prodejce počítá zejména s českou klientelou, které nabízí – kromě již v dnešní době standardní platby bankovní kartou – možnost platby také v českých korunách⁴⁷.

Shrnutí

V analyzované oblasti jsme objevili dva typy mikrotextů obsahující i jiné jazykové kódy než jen polský – jedny vznikly z iniciativy institucí (tzv. top-down signs), druhé z iniciativy nejčastěji lokálních prodejců (tzv. bottom-up signs).

Analýza top-down komunikátů nám ukázala, že nemají pevné schéma. Komunikáty v prostoru železniční stanice, jenž jsou po formální stránce

⁴⁶ Navíc kvůli nestálosti materiálu bychom jen hádali, zda se jedná o chybu, špatnou čitelnost nebo zda někdo prostě jen kousek nevyrazil.

⁴⁷ K. Mrůzková, V. Wachowska, *Czeskie komunikaty...*, s. 167.

sjednocené (fonty, grafika), se od sebe významně liší v kombinacích jazykových kódů. Navíc dopravní značení, které by mělo cestující dovést k první železniční stanici po překročení česko-polské hranice, je jednojazyčné bez nonverbálních komunikátů, čímž může znesnadňovat dojezd cizincům.

U bottom-up komunikátů je patrné, že vznikaly nezávisle na sobě – nemají jednotnou strukturu, liší se nosiče, občas shodně obsahují stejné pravopisné chyby apod. Přesto je něco spojuje – zájem polských obchodníků přiblížit se českojazyčné klientele, jenž vznikl nejspíše jako reakce na zvýšený výskyt českých konzumentů v polském příhraničí podpořený ekonomickými vlivy.

Bibliografie

- Blommaert J., *Jazyková krajina jako kronika komplexity*, Praha 2022.
- Bogoczová I., *Cieszyn i Český Těšín. Oblicza dwujęzyczności po polskiej i czeskiej stronie granicy*, „*Studia Slavica*” 2024, vol. 28, no. 1, s. 41–56.
- Charciarek A., *Polskie i czeskie napisy publiczne. Stylistyka i pragmatyka*, Katowice 2023.
- David J., *Delimitative Function of Place Names in the Linguistic Landscape – as Illustrated with Examples from the Cities of Prague and Ostrava (Czech Republic)*, „*Linguistica*” 2019, vol. 67, no. 1, s. 5–14.
- David J., Klemensová T., *Mnohost v jazykové krajině – od morfologie přes gramotnost k diskuzím o vizuálním smogu*, „*Od textu k překladu*” 2020, vol. 14, no. 2, 6–15.
- David J., Mácha P., *Názvy míst: paměť, identita, kulturní dědictví*, Brno 2014.
- Drapa P., *Dwujęzyczne nazewnictwo na liniach kolejowych na Zaolziu w Republice Czeskiej*, „*Studia Slavica*” 2024, vol. 28, no. 1, s. 155–126.
- Góral B., *Czym jest pejzaż językowy (linguistic landscape)?*, „*Investigationes Linguisticae*” 2011, vol. 24, s. 41–59.
- Gorter D., *Introduction: The Study of the Linguistic Landscape as a New Approach to Multilingualism*, „*International Journal of Multilingualism*” 2006, vol. 3, no. 1, s. 1–6.
- Gorter D., *Foreword Signposts in the Linguistic Landscape*, [in:] *Linguistic Landscapes, Multilingualism and Social Change*, red. C. Hélot, R. Janssens, C. Bagna, Frankfurt am Main 2012, s. 9–12.
- Karmowska A., *Krajobraz językowy polsko-czeskiego pogranicza jako przestrzeń dyskursu wielojęzyczności — analiza tablic informacyjnych z sektora publicznego*, „*Acta Universitatis Lodzensis. Folia Linguistica*” 2019, vol. 53, s. 55–66.
- Karmowska A., *Krajobraz językowy polsko-czeskiego pogranicza: przypadek czeskiego Adršpach i Polskiego Karłowa (ujęcie porównawcze)*, „*Studia Slavica*” 2019, vol. 23, no. 2, s. 157–169.

- Kotas K., *Chalupki – z historie obce*, přel. Jaroslav Radimersky, „Hlučínsko: vlastivědný časopis Muzea Hlučínska” 2022, vol. 12, no. 2, s. 20–23.
- Landry R., Bourhis R., *Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality. An Empirical Study*, „Journal of Language and Social Psychology” 1997, vol. 16, s. 23–49.
- Mrůzková K., Wachowska V., *Czeskie komunikaty handlowe w polskim krajobrazie językowym*, „Studia Slavica” 2024, vol. 28, no. 2, s. 159–175.
- Muryc J., *Język polski w krajobrazie językowym Ostrawy*, „LingVaria” 2024, vol. 19, no. 2, s. 103–115.
- Muryc J., *Polština v jazykové krajině ostravské ZOO*, „Studia Slavica” 2024, vol. 28, no. 1, s. 57–68.
- Steciąg M., Karmowska A., *Lingua materna, lingua receptiva, lingua franca, multilingual franca? The landscape of polish-czech borderland from the perspective of sustainable multilingualism*, „Darnioji daugiakalbystė / Sustainable multilingualism” 2020, vol. 16, s. 21–38.
- Steciąg M., Karmowska A., *Wielojęzyczność zrównoważona? Krajobraz językowy polsko-czeskiego pogranicza w ujęciu ekolingwistycznym (przypadek Dusznik Zdroju i Hronova)*, „Slavia Occidentalis” 2019, vol. 76, no. 1, s. 145–156.
- Stolac D., Hlavač J., *A linguistic landscape of Rijeka*, Rijeka 2021.

Internetové zdroje

- Graf PLN / Kč od 4.1.1993 do 26.11.2024, ČNB, grafy kurzů měn, <https://www.kurzy.cz/kurzy-men/grafy/nr/CZK-PLN/od-4.1.1993/> [10.10.2024].
- Petr M., *Poláci drtí trh stávkem. Lidé nakupují zahraničními státními pokladnicemi příchází omilardy korun*, https://www.lidovky.cz/byznys/cigarety-polsko-dan-dph.A230915_120712_ln_ekonomika_hud [13.10.2024].
- Sapkowská T., *Polka: Proč s námi nemluvíte česky?*, https://www.lidovky.cz/cestovani/polka-proc-s-nami-nemluvite-cesky.A060529_104120_ln_ceskysok_hlm [10.10.2024].
- Vrablová N., *Domluvíte se v Polsku česky? Raději mějte v záloze angličtinu*, <https://www.portalridice.cz/clanek/domluvite-se-v-polsku-cesky-radeji-mejte-v-zaloze-anglictinu> [10.10.2024].
- Wiś Chalupki w liczbach, https://www.polskawliczbach.pl/wies_Chalupki_krzyzanowice_slaskie [13.10.2024].